

Каспарі О.П.

аспірант, Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка

ЕСТЕТИКА ОБРАЗУ ПРИРОДИ В ТВОРЧОСТІ ВІКТОРА КОШОВОГО

Анотація. У статті розглянуто етапи творчої біографії Віктора Кошового, проаналізовано творчу манеру письма художника, визначено роль жанру пейзажу в його творчості, проаналізовано деякі твори художника з циклу “Пори року”, окреслено основні тенденції трактування образів природи в серіях картин на індустріальну та воєнну тематику.

Ключові слова: образ природи, імпресіонізм, художники-передвижники, пленер, етюд, пейзаж.

Аннотация. Каспарі А.П. Эстетика образа природы в творчестве Виктора Кошова. В статье рассмотрены этапы творческой биографии Виктора Кошова, проанализирована творческая манера письма художника, определена роль жанра пейзажа в его творчестве, проанализированы некоторые произведения художника из цикла “Времена года”, обозначены основные тенденции трактовки образов природы в сериях картин на индустриальную и военную тематику.

Ключевые слова: образ природы, импрессионизм, художники-передвижники, пленэр, этюд, пейзаж.

Summary. Kaspari A.P. Aesthetics of the image in the works of Victor Koshevoy. The article examines the stages of the creative biography of Victor Koshevoy, analyzes creative writing style of the artist, the role of landscape in the genre of V. Koshevoy, analyzed some of the artist from “The Seasons”, the main trends in the interpretation of images of nature in the series of paintings on industrial and military subjects.

Key words: image of nature, impressionism, artists of the Wanderers, plein air, etude, landscape.

Постановка проблеми, актуальність теми дослідження. Естетичне відношення до природи виникло як наслідок реакції на знецінене, науково-прагматичне до неї ставлення. Одним з таких проявів є виникнення й поширення в художній культурі жанру пейзажу, в якому природа трактується як багатогранний, дивовижний, живий, одухотворений організм, тобто подібно до людини. В живопису за кілька століть свого існування пейзажний жанр еволюціонував від пильного портретування природи до створення “пейзажу настрою”, “пейзажу враження” й до повного кубіністичного розкладання природного оточення на окремі площини. В мистецтві України пейзаж як самостійний жанр виник у ХІХ ст., а у першій половині ХХ ст., пройшовши столітній шлях свого вдосконалення, пейзаж став одним з найпоширеніших жанрів у творчості художників молодшої луганської школи живопису, які збагатили українське мистецтво образами природи Донбасу. Протягом ХХ – початку ХХІ ст. зображення природи в живопису Луганщини набуває все більшої популярності (поряд з натюрмортом та портретом), а також стає невід’ємною складовою портретів та тематичних картин. Справжніми співцями Донбасу стали художники В. Ахвледіані, В. Вайнреб, О. Фільберт, І. Губський, В. Кікіньов, А. Куріньов, В. Коробов, М. Шуліка, С. Кондрашов та багато інших, серед них В. Кошовий, один з найцікавіших творців художнього образу природи Луганщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчості В. Кошового, так само, як й іншим художникам Луганщини, не присвячено жодного ґрунтовного дослідження. Виняток становлять лише дві статті мистецтвознавця, члена Національної спілки художників України, директора Луганського обласного художнього музею Л. Борщенко: “Біловодські мотиви у творчості В.І. Кошового” та “Синтез пейзажного та портретного жанрів у живопису луганських митців другої половини ХХ ст. на прикладі творчості В. Кошового” [1], а також невеликі статті-відгуки на виставки художника у ЗМІ м. Луганська. Отже, в контексті українського живопису другої половини ХХ – початку ХХІ ст. В. Кошовий залишається нерозкритим і маловивченим художником, тому ми можемо вважати цю тему цікавою для більш глибокого та досконалого дослідження.

Мета статті – визначити особливості втілення образу природи в творчості В. Кошового, розкрити своєрідність творчої манери художника, проаналізувати його пейзажні картини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Віктор Кошовий (1924–2006) – видатний художник Луганщини, автор серій картин “Живописна Луганщина”, “Вулиці старого міста”, “По Чорноморсько-Дніпровському басейну з мольбертом”, “Луганщина індустріальна”, “Біловодські мотиви”, “Храми Луганщини”, “Люди і море”, “Зимова симфонія”, “Весна”, “Сторона моя, сторінонька. Літо” та ін. Серед робіт В. Кошового – портрети сучасників, тематичні картини, пейзажі, що складають більшу частину творчої спадщини художника (так, наприклад, якщо перелік портретів, створених В. Кошовим, займає близько 10 сторінок, то тільки відомих пейзажів ним було ство-

рено кілька сотень, можна тільки уявляти, скільки безіменних пейзажних етюдів, малюнків, замальовок він створив! Не кажучи вже про те, що органічною складовою переважної більшості портретів та тематичних картин художника є пейзаж). У творчості В. Кошового висока майстерність пов'язувалася з великою любов'ю до рідної природи. Географія пейзажів художника широка: Крим, Кавказ, Приазов'я, Волга, Одеса, Київ, Седнів, і, звичайно, рідна Луганщина.

Треба сказати, що пейзажистом В. Кошовий, талановитий художник-портретист, став не відразу. Поштовхом до розкриття в ньому таланту пейзажиста став випадковий вислів подорожанина про сірість та невиразність природи Донбасу. Своєю пейзажною творчістю В. Кошовий переконує глядача у протилежному: на його картинах живописні берега річок, порослі кудрявим лісом балки, оксамитові заплави та луки, яскравий та насичений кольоровими співвідношеннями степ, витончене колористичне нюансування в зображенні снігу та невід'ємний атрибут великого індустріального району – численні терикони шахт.

Особистість кожного художника є невід'ємною від його творчості, у якій він передає своє ставлення до людей, оточуючої дійсності та ін. Тому ми вважаємо доречним ввести деякі біографічні дані В. Кошового для більш повного розуміння подій та обставин, що вплинули на розвиток особистості художника.

Творчість В. Кошового формувалася у середині ХХ ст., а отже, увібрала визначні події того періоду – це друга світова війна, грандіозний післявоєнний розмах відбудови індустріальних центрів країни, домінування в художньому світі методу соцреалізму, який, до речі, завжди сприймався художниками Луганщини як реалізм, тобто як безпосереднє відображення подій чи явища.

Народився В. Кошовий у с. Водяне Лутугинського району Луганської області, з раннього дитинства у нього виявилася схильність до малювання. Після закінчення школи працював помічником токаря на Луганському заводі токарного інструменту, після війни – учителем креслення та малювання в Успенській школі (Луганська область). Ветеран другої світової війни, учасник бойових дій, В. Кошовий воював на Кавказі (отримав медаль “За оборону Кавказу”), брав участь у визволенні Криму. Всю війну пройшов з олівцем та записною книжечкою, робив фронтіві зарисовки, малював однополчан. Художник казав, що так схоже, як на війні, він більше ніколи не писав. Декілька разів під час війни В. Кошовий тільки завдяки диву залишався живий (наприклад, від ворожих танків його урятувало коріння чинари), тому батальна тематика була особливо близька художникові, пережита на власні очі, й мотив мужності, патріотизму й самопожертви радянського народу отримує в нього насправді відвертого звучання.

У 1948 р. після демобілізації В. Кошовий повернувся на Луганщину. У Луганське художнє училище він поступив у 28 років відразу на четвертий курс, тому що на вступному іспиті М. Вольштейн, визнаний художник і педагог, сказав йому: “Ти вже художник!” [2, с. 13], маючи на увазі майстерні, визрілі

роботи та вроджений талант В. Кошового. Навчався він у визнаних майстрів того часу – О. Фільберта, М. Вольштейна, Т. Капканець, М. Шевченка. З 1960 р. В. Кошовий – член Спілки художників України, багато років він очолював виставком та експертну раду цього об'єднання, був депутатом Луганської міської ради декількох скликань. Активна педагогічна робота та громадська діяльність не стали на заваді художнього генію В. Кошового, він творив усе своє життя, на Луганщині нема жодного місця, яке б не відобразив на полотні художник.

Працював В. Кошовий дуже наполегливо, самовіддано, з любов'ю до рідної землі і людей. Дуже вимогливий до себе, він переробляв свої роботи, якщо знаходив у них якусь помилку, повертаючись до тієї місцевості, де писав етюд раніше. В. Кошовий захоплювався живописом передвижників та імпресіоністів, намагався поєднати їхні кращі здобутки у своїх творах. Безперечно, В. Кошовому вдалося виробити свій особливий стиль, власну манеру письма, та пошуки світлоносності і культ етюдності наближують художника до імпресіонізму, “втім, не до французького, – пише Л. Борщенко, а російського кінця ХІХ ст. та українського початку ХХ ст., у яких визначальною основою якраз і був етюдизм” [1, с. 112].

Етюд – це художній твір, вивчений безпосередньо з природи. Він являє собою вивчення, обробку художником якого-небудь конкретного образотворчого мотиву. Часто етюд є лише підготовчим матеріалом для великого живописного твору, але має й самостійне значення, наприклад, в імпресіонізмі. Самоцінність етюду в тому, що він передає безпосереднє, перше враження від побаченого, тонкий та інтимний настрій художника. Саме в імпресіонізмі робота з етюдами пов'язується з пленером. А основою творчості художника, так само, як імпресіоністи, В. Кошовий вважав роботу на пленері [3, с. 116]. Одною з перших робіт, написаних ним на пленері, є портрет радгоспного пастуха Н. Чабана (1963). Етюд для художника – це невичерпність пошуку нюансів, миттєвостей природних явищ і станів, це не тільки готовий матеріал для живописних картин, а й самостійний твір. Побачену мить художник відображав завжди на картоні, писав швидко, широким легким мазком, створював особливу атмосферу завдяки відкритій палітрі.

Відомо, що імпресіонізм в Україні не став окремою художньою течією, а існував в межах реалізму. В творах українських художників різні стилі та школи переплітаються, поєднуються з національною своєрідністю, авторськими особливостями живописної мови тощо. Тому ми можемо говорити лише про стилістичні особливості імпресіонізму в творчості окремих майстрів. Так, наприклад, у пейзажах М. Беркоса та М. Ткаченка дуже багато сонця, літа, завітчаних садків, що й ріднить їх з імпресіонізмом. У творчості І. Труша, О. Кульчицької та деяких інших художників імпресіонізм виявляється через пильну увагу до природи, яскраву гри світла та тіні тощо. Пройшовши крізь призму світлобачення луганського художника В. Кошового, імпресіонізм набув і в нього особистих якостей.

Звичайно, творча манера В. Кошового не вичерпується лише імпресіонізмом. Його захопленість творчістю передвижників, особливо В. Серовим (який у своїй творчості розвивався від натуралізму до імпресіонізму), теж залишила свій відбиток на художньо-стильову манеру художника. Насамперед, це реалістичне зображення дійсності, вдумливе відношення до особистості, пам'ять свого коріння, епічність пейзажів, безпосереднє зображення побаченої в натурі композиції тощо. Як вказують сучасні художники Луганщини, видатний художник і педагог О. Фільберт характеризував В. Кошового як “упевненого реаліста”.

Творчу манеру В. Кошового відрізняє активна робота художника з глядачем, що вимагає від останнього розвиненого естетичного почуття. Про це пише Л. Борщенко: “Кошовий дивиться на природу очима людини. Він споглядає і передає стан природи, а настрої створюються у глядача” [1, с. 115]. Такими є “Донецький степ” (1980-1990 рр.), “Седнів. Околиця” (1986 р.), “Шахтарський край” (1982 р.), “Вдалині Ворошиловград” (1973 р.), “Зимовий захід сонця” (1988 р.), “Весняна тиша” (1984 р.) та багато ін. Серед інших художників Луганщини В. Кошовий відрізняється тим, що прагне втілити первісний, цілісний образ природи, не обтяжений будь-якими асоціаціями – будь-то ліричними чи соціальними – тому його творчість на тлі численних послідовників соцреалізму здається справді новаторською.

Вітчизняний пейзаж 1950-70-х рр. відзначається багатством мотивів і широтою тематики – це, звичайно, тема героїзму та мужності радянського народу проти фашистських загарбників, епічні роздуми про неповторну красу і щедрість рідної природи, оптимістичні настрої відродження, грандіозного розмаху будівництва тощо. Одною з таких картин є монументальна “Бій під Сентянівкою” (1972-1973 рр.), яка вперше була представлена на художній виставці, присвяченій 30-річчю визволення України від німецько-фашистських загарбників (1974 р.), зараз знаходиться у колекції Стаханівського історико-художнього музею. Це семиметрове полотно було створене у співавторстві з О. Фільбертом та М. Вольштейном. “Бій під Сентянівкою” – епічна панорама відважного бою 12-го залізнодорожного гвардійського батальйону, який затримав ворога під Родаковим зимою 1941 р. Художники майстерно вирішили важку батальну сцену: на першому плані зображені гвардійці з гаубицями у ракурсі зі спини, далі – бронепоезд, клуби чорного диму, що є лейтмотивом усієї вітчизняної війни. Здається, ніби глядач сам є співучасником запеклого бою та приймає участь у визволенні рідної землі.

Взагалі твори на воєнну тематику написані В. Кошовим відверто, просто, без зайвої патетики та піднесеності (що й відрізняє їх від аналогічних творів, написаних в дусі соцреалізму), але саме завдяки цьому сприймаються дуже правдиво. Мабуть, тому, що воєнна тематика в його картинах – це реально пережиті художником епізоди фронтового життя. Цю тему в художній спадщині В. Кошового представляють серії “На землі Новоросійській. По місцях бойової слави”

(1975 р.), “Кордон не знає спокою” (1978 р.), численні портрети однополчан, фронтові замальовки тощо.

Широкого розвитку у вітчизняному образотворчому мистецтві другій половині ХХ ст. набув також індустріальний пейзаж, що було пов'язано з відбудовою промислових центрів після другої світової війни. Багато пейзажів українських художників було присвячено відбудові Дніпрогесу (серія П. Безуглого), Каховській новобудові на Дніпрі (твори С. Шишка, М. Міщенко, Д. Безуглого), шахтарській тематиці присвятили свої твори художники Луганщини (В. Ахвледіані, О. Фільберт, І. Губський, І. Панич, В. Кошовий, М. Вольштейн та ін.). Так, одна з серій пейзажів В. Кошового має назву “Луганщина індустріальна”, до якої входять такі картини, як “Летите голуби, летите...” (найулюбленіша картина художника), “Боково-Антрацитівське плато” (1970 р.), “Донецький степ” (1978 р.), “Лисичанські кручі” (“На батьківщині В. Сосюри”, 1982 р.), “Шахтарський край” (1982 р.) та ін. Всі вони складають враження великої любові до природи рідного краю, глибокої пошани до мужньої праці шахтарів, прищеплюють гордість за свою маленьку батьківщину.

Так, на картині “Лутугінська-Північна” (1972 р.) невід'ємним елементом є терикони шахт та вертикалі вишок, труб, що виразно читаються на тлі безхмарного літнього неба та зелених пагорбів, які дають можливість оцінити значущість наполегливої праці людини з здобуття природних надр Донбасу. Через індустріальні пейзажі В. Кошовий намагається висловити своє художнє осмислення питання співіснування людини та навколишньої дійсності в умовах технічного прогресу.

В індустріальних пейзажах В. Кошового ми не знаходимо пафосу напруженої праці в новому індустріальному районі країни чи мотивів повного скорення природи цивілізацією. Можна сказати, що на тлі численних послідовників соцреалізму тема індустріально-природного пейзажу в творчості художників Луганщини є насправді новаторською. Індустріально-природний пейзаж, створений В. Кошовим, являє собою гармонію цивілізації та навколишньої природи. В ньому художник синтезував найкращі традиції соцреалізму та імпресіоністичної техніки. Звичайно, В. Кошовий, так само як інші художники того часу, теж захоплювався грандіозними масштабами соціалістичних будівництв та трудовим ентузіазмом людей, прагнув висловити міць і потужність великого вугільно-металургійного району країни, та йому вдалося створити цільний образ в індустріальному пейзажі, де природа – не лише тло для демонстрації сучасних досягнень людства, а рівноправний співучасник композиції. Своїми пейзажами на індустріальну тематику В. Кошовий створив живописні образи, в яких відчувається епічна широта, монументальність, які органічно поєднуються з творчою людською працею.

Справжній талант художника повністю розкрився в пейзажах, що зображують природу Луганщини. Картини з серії “Весна” – “На Дінці”, “Після розливу”, “Останній сніг”, “Рання весна”, “Рідний край” та ін.

– представляють літопис ранньовесняної Луганщини. Природа на цих картинах не перенасичена кольорами (бо вона у нас і не є такою), художник використовує ясні тони від ніжно-блакитного й світло-рожевого відтінків до глибоко коричневого й сірого – всю гаму цієї пори року, що свідчить про вміння художника створити з найпростіших та невибагливих сюжетів рідної природи справжній шедевр мистецтва.

Образ засніженої природи – найулюбленіший мотив В. Кошового, який настільки захоплював художника, що той у літню спеку їздив до засніжених гір, щоб написати черговий зимовий пейзаж. Наділений тонким почуттям кольору, художник вбачав у зображенні засніженої природи безмежну можливість витонченого колористичного нюансування. Мабуть, найцікавіше зображення пухкого березневого снігу зустрічається у І. Грабаря, де ми бачимо перетини блакитного, фіолетово-рожевого, сірувато-синього (але не білого!) кольорів, якими художник наділив образ останнього весняного снігу. Так і у В. Кошового сніг набуває різних відтінків та полутонів.

Серія зимових пейзажів найбільша за обсягом й складає приблизно 100 картин, серед них найбільш вдалі – “Сірий день” (1979 р.), “Зимове сонце” (1987 р.), “Ранок туманний” (1992 р.) та ін. Так, пейзаж “Сірий день” вражає найтоншим нюансуванням сірого кольору – від сіро-фіолетового і сіро-білого до насиченого власне сірого кольору, що створює настрій похмурого, туманного, “сірого” ранку. Туман у пейзажі “Ранок туманний”, навпаки, переданий іншою тональною гамою – теплою рожево-оранжевою й червоно-коричневою, разом з тим у нижній частині картини бачимо вкраплення холодних синіх та сірих кольорів. Завдяки цим виражальним засобам дві картини сприймаються по-різному, здається, що дещо холодне відчуття від першої “зігрівається” теплуватою гамою другої, і глядача охоплює передчуття сонячного зимового дня.

Велика частина картин В. Кошового зберігається у Луганському обласному художньому музеї. Крім музеїв України та Росії, багато творів В. Кошового знаходяться у власності українських та зарубіжних колекціонерів (Європа, США, Японія та ін.), що свідчить про визнаність луганського майстра у художньому світі (так, наприклад, вищезгаданий портрет “Чабан” був викуплений іспанським консулом). До речі, пейзажі художників Луганщини були цікаві та зрозумілі японському глядачеві завдяки втіленій у них широкості почуттів, захопленості живою природою, одухотвореністю, поетичністю. Серед творів В. Кошового, представлених на виставках у Японії, глядачам особливо були до вподоби зимові пейзажі.

Висновки. Майже кожний художник своєю творчістю відкриває нові риси навколишньої дійсності, збагачує світову художню скарбницю новими досягненнями, мотивами, образами. Тема образу рідної природи є найголовнішою в творчості художника Луганщини Віктора Кошового. Він є автором таких серій картин, як “Живописна Луганщина”, “Вулиці старого міста”, “По Чорноморсько-Дніпровському басейну з мольбертом”, “Луганщина індустріальна”,

“Біловодські мотиви”, “Храми Луганщини”, “Люди і море”, “Зимова симфонія”, “Весна”, “Сторона моя, сторіночка. Літо” та ін., що складають понад 500 пейзажів. Серед робіт В. Кошового також портрети, тематичні, історичні картини, невід’ємною складовою яких є зображення природи.

У своїй творчості В. Кошовий, спираючись на засади вітчизняної реалістичної школи, творчо перероблював кращі досягнення художників-передвижників та імпресіоністів, такі, наприклад, як робота на пленері, прихильність до етюду, тонка градація кольорової гами, вдумливе відношення до особистості портретованого, епічність трактування образу природи у тематичних картинах, передача найрізноманітніших станів природи в пейзажних творах та ін.

У своїх численних пейзажах етюдного характеру, так само як і у завершених композиційних полотнах, В. Кошовий відтворив образ східноукраїнської природи, в якому органічно переплелася ліричне й епічне, життєво-буденне та історично значиме. У роботах В. Кошового втілені не просто певні пейзажні мотиви, художник створив яскравий та неповторний образ малої батьківщини.

Цікаві індустріальні пейзажі художника, в яких він гармонійно поєднав образи природи та людської праці, що є характерним мотивом для творчості й деяких інших художників Луганщини.

Отже, навіть неповний огляд пейзажної спадщини В. Кошового дає змогу визначити його твори як самобутні, яскраві, наповнені високою культурою виконання, завдяки яким художник зробив значний внесок у формування живописного образу Луганщини.

В даній статті було окреслено основні характеристики художньої спадщини В. Кошового, за межами нашої розвідки залишився багатий матеріал для подальшого дослідження.

Подальші дослідження будуть присвячені аналізу образу природи в циклах картин В. Кошового, таких як “Пори року” (серії “Зимова симфонія”, “Весна”, “Сторона моя, сторіночка. Літо”), “Живописна Луганщина”, “Храми Луганщини” та ін., а також дослідженню теми образу природи в творчості художників Луганщини.

Література:

1. **Борщенко Л.** Синтез пейзажного та портретного жанрів у живопису луганських митців другої половини ХХ ст. на прикладі творчості В. Кошового / Л. Борщенко // Образотворче мистецтво Луганщини. – Вип. II. – Луганськ: Світлиця, 2000. – С. 104-115.
2. **Зеленский В.** Война и жизнь Виктора Кошевого / В. Зеленский // Голос Донбасса. – 2001. – 15 марта. – С. 13.
3. **З бесіди автора з Кошовим В.І.** (серпень 1999 р., м. Луганськ) / Л. Борщенко // Образотворче мистецтво Луганщини. – Вип. II. – Луганськ: Світлиця, 2000. – С. 116-119.